

A Józsefváros lexikona

Kétezeröttszáz szócikk ♦ Koleralázadás

A kerület véradója

A főváros VIII. kerületének 6,78 km²-es területén az 1970. januári népszámláláskor 144 502 ember élt. Róluk, múltjukról és jelenükről, a városrész csaknem 300 éves történetéről szól a *Józsefvárosi lexikon*. Öröm kézbe venni ezt a kiállításában is szép kötetet, amely a kerületi Franklin Nyomda dolgozóit dicséri.

Hibavadászat nélkül

A tartalom fölöttébb gazdag, becslés alapján két és fél ezerre tehető a szócikkek száma. A szerkesztő bizottságnak harmincöt tagú elnöksége, a tényleges szerkesztőségnek kilenc tagja volt, rajtuk kívül még ötvennégy szerző, cikkíró. Összesen *kilencvennyolc városát jól ismerő és szerető ember*, éppen ezért nem haragudhatnak meg, ha név szerint nem sorolhatjuk fel őket. *Kollektív alkotás*, a kötet összeállításában szinte az egész kerület részt vett, legalábbis egyes adatok közlésével.

Lexikont méltatni hálás és hálátlan feladat egyszerre. Hálás, mert az adatgazdagság bő lehetőséget nyújt, hálátlan, mert csábít a könnyű hibavadásatra, hiszen ahogyan *nem készült még soha teljes bibliográfia*, ugyanúgy nem jelent meg *hibátlan lexikon sem*. Ennek a lexikonnak az erényei a jellemzők. A XVIII. századi nyomorúságos viskókról éppúgy számot ad, mint a múlt században a Múzeum körúton túl kiépült mágánegyedről, a csatornázásról csakúgy, mint a tűzoltásról, a kerülettel kapcsolatban levő történelmi személyekről és neves kortársainkról egyaránt megemlékeznek.

A kötet *három fő részre tagolódik*. Az elsőben történelmi szemléletű tanulmányok idézik fel a Józsefváros múltját, mintegy keretet adva a második, tényleges lexikális, legterjedelmesebb résznek, végül összefoglaló táblázatok következnek, amelyek közül *„A Józsefváros történetének időrendi táblázatát”* érezzük különösen értékesnek, de hasznos útbaigazítások, áttekintések találhatóak a kerület egykori és mostani intézményeiről is.

Ezernyi fajta népbetegség

Csak taláalomra üjtük fel a kötetet, s a „Határarok” címszónál állunk meg, annál is inkább, mert ezt éppen *200 éve ásták a mai Mező Imre út vonalában*. Később ez vált belső vámvonallá, egyben sokáig városhatárrá is. Ezt a csekély mélységű árkot azért ásták — felsőbb utasításra —, hogy azon át *nehesszenek be a városba a pusztító járványok*. 1831-ben ezen a vonalon fegyveres őrséget állítottak fel, hogy megakadályozzák a kolera behurcolását a városba. Az elbocsátott munkások, iparoslegények és egyetemi hallgatók felláztak a korlátozó intézkedések miatt. Tüntető menetben vonultak fel *az Üllői úton, a Nagyvárad tér-*

nél összecaptak az őrséggel — az eredmény tizenkét halott. Erről már a *„Koleralázadás”* címszónál olvastunk. De beszámol a lexikon a kerület első „egészségügyi” intézményéről, az 1710-es pestisjárvány idején felállított barakkokról, a Rókus (Semmelweis) Kórház megnyitásáról, a belső és külső klinikanegyedről, az orvosi egyetemről, a mai közegészségügyről, sok-sok orvostudósról stb.

Olvashatunk arról, hogy a Múzeum körúton lakott *Petőfi Sándor*, hogy a *Szentkirályi utcában halt meg a fia, Petőfi Zoltán*, hogy a magyar irodalom színe-java hosszabb-rövidebb ideig élt a Józsefvárosban, hogy több tucat folyóiratot szerkesztettek és nyomtattak a kerületi nyomdáknak, hogy ennek máig éró folytatása van.

A legendák csökönyösek

Nem szeretnénk apró-cseprő adathelyreigazítással bibelődni, de nehezen hagyható szó nélkül, hogy a lexikon szerkesztői sem teették túl magukat azon a legendán, hogy a kerületet *II. Józsefről* nevezték el. Ennek csupán az a látszólagos alapja, hogy a névadás (1777. november 7.) idején már trónörökös volt. Ezzel szemben doku-

mentálható — megtette már *Schmall Lajos* az Adalékok II. kötetében és *Budó Jusztin* a *Független Budapest* 1929. december 25-i számában —, hogy a kerületi plébánia (*Horváth Mihály tér*) *védőszentjére* hivatkozva kérték a lakosok beadványukban a Józsefváros nevet. Csupán azért nem idézzük az idevágó szöveget, mert német nyelvű, mint ahogy akkor a lakosság többsége is az volt.

Az értékek újabb hangsúlyozása mellett azért szeretnénk jelezni, hogy nem hibamentes a lexikon. Bizonyosan szedéshiba, de a korrektörök sem fedezték fel, hogy *Petőfi* 1884-ben nem lakhatott a Kunewalder-házban, hanem 1844-ben. A II. sz. Női Klinika nem az Üllői út 8. sz. alatt található, hanem a 78/a. sz. épületben. Az sem rendjén való, hogy neves szobrászunkat egyszer *Olcsei-Kiss Zoltánnak* (199. l.) írják, más-szor (249. l.) *Olcsey Kis Zoltánnak*; mert a kettő között három eltérés is van, az i és az y, az s és ss, végül a kötőjel megléte vagy hiánya. Végül a Szabó Ervin teret nem 1954-ben nevezték el (244. l.), hanem 1948. február 20-án a még létező Fővárosi Közmunkák Tanácsának 1901. sz. határozatával, amint az a Fővárosi Levéltár nyilvántartásából kiderül.

Puruczki Béla